

Dziecko z zaburzeniami funkcji wykonawczych w przedszkolu

Informacje dla nauczycieli
Edyta Orłowska
Monika Zaremba

Grafika: westvieschool.org

Co to są funkcje wykonawcze?

Funkcje wykonawcze a samoregulacja

„...zdolności umysłowe niezbędne do formułowania celów, planowania sposobu ich osiągnięcia oraz skutecznej realizacji planów, co umożliwia twórcze i uspołecznione działanie”

(Lezak, 1987)

Funkcje wykonawcze można podzielić na:

- zimne (bardziej poznawcze)
- gorące (związane z samoregulacją i emocjami)

(Zelazo, Muller, Qu 2005)

Funkcje zimne i gorące

- „zimne aspekty” EF
 - odnoszą się do funkcji poznawczych
 - uruchamiane gdy rozwiązujemy względnie abstrakcyjne, oderwane od kontekstu problemy, w których uzyskanie wyniku nie wiąże się z istotnymi konsekwencjami (odniesienie do ja)
- „gorące aspekty” EF
 - odnoszą się do funkcji afektywnych
 - zaangażowane w rozwiązywanie problemów związanych z regulacją afektu i motywacją
 - zadania, które niosą bardziej pozytywne bądź negatywne dla nas konsekwencje (np. w przypadku gier z perspektywą nagrody)

Funkcje wykonawcze dotyczą codziennego funkcjonowania

- Pytanie o rozwój funkcji wykonawczych jest związane z poziomem aktywności i efektywności działań dziecka, które zamierza coś zrobić:
 1. Czy to zrobić?
 2. Jeśli tak, to po co?
 3. Jak i kiedy?

Funkcje wykonawcze (EF)- podejścia teoretyczne

☐☐ System kontroli

☐☐ System planowania

☐☐ Teorie wieloczynnikowe

Rozwój EF:

(Brzezińska 2012)

- przebiega w sposób powolny i nieharmonijny

(trwa od pierwszych lat do ok 25 r.ż)

- duże skoki rozwojowe:
 - pierwszy gwałtowny rozwój w wieku przedszkolnym (4-6 r.ż.- rozwój mowy)
 - Drugi skok to okres wczesnoszkolny (7-12 lat- elastyczność poznawcza)
- wrażliwość na czynniki środowiskowe (styl wychowania)
- charakter rozwojowy EF wiąże się z ryzykiem naturalnego opóźnienia rozwoju w tym zakresie i obserwuje się je u osób „zdrowych”

EF- rozwój

- Różne aspekty EF rozwijają się różnych osób w różnym tempie.
 - u każdej osoby jedna funkcja wykonawcza (aspekt) może być bardziej lub mniej rozwinięta niż każda inna w danym czasie
- EF zróżnicowane są także w zależności od wieku osoby badanej.
 - w tym samym wieku profil EF może być różny (pewne funkcje są lepiej bądź słabiej wykształcone)

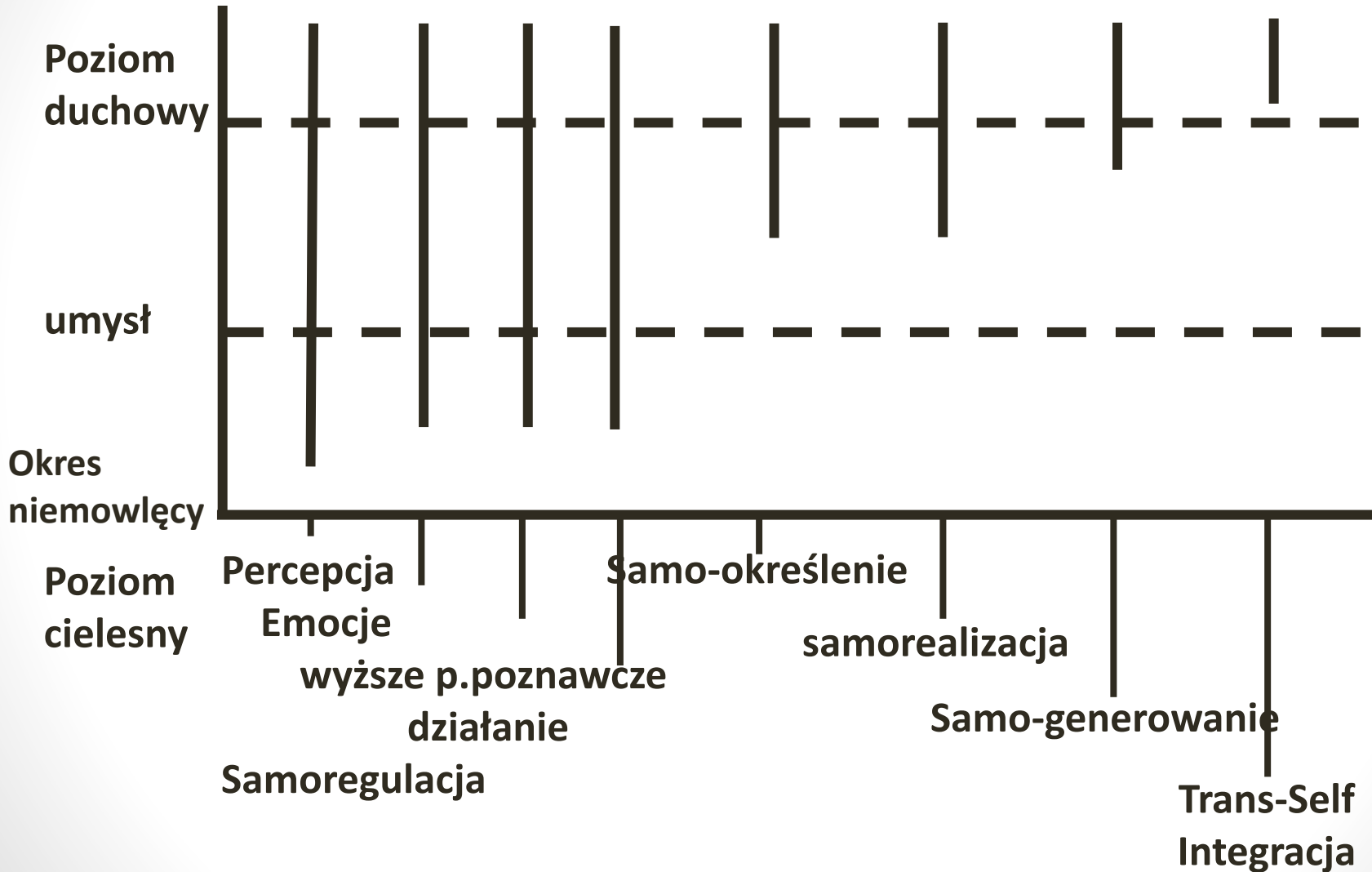
EF- zróżnicowanie w rozwoju

EF są także zróżnicowane w zależności od zaangażowania w różne obszary życia

- 4 podstawowe obszary:
 1. intrapersonalny (kontrola w odniesieniu do siebie)
 2. interpersonalny (kontrola w odniesieniu do innych)
 3. środowiskowy (kontrola o w odniesieniu do relacji z naturalnym otoczeniem – wytworami ludzkimi)
 4. systemu symboli (kontrola w odniesieniu do ludzkiego systemu komunikacji i symboli)

EF – ujęcie rozwojowe: Linie i Poziomy

Późna dorosłość

Funkcje wykonawcze małych dzieci

- pierwsze zręby zdolności samoregulacyjnych widoczne są już u dzieci w wieku ok. 24 miesięcy,
- 3-latki potrafią względnie elastycznie dostosowywać swoje zachowanie do stopniowo zmieniających się wymogów sytuacji głównie za pomocą „samo instruowania się”, czyli „mówią do siebie”
- świadoma kontrola zaczyna rozwijać się już pomiędzy 6 a 12 miesiącem życia dziecka pod postacią dowolnej orientacji uwagi a w 3 r.ż. staje się spójną charakterystyką rozwijającej się osobowości
- **Przykładem w sytuacji przedszkolnej może być umiejętność powstrzymywania się od przeszkadzania podczas zajęć grupowych w sytuacji odczuwania głodu, bądź utrzymywanie koncentracji uwagi na danym obiekcie mimo dystraktorów (hałas za oknem, rozmawiające dzieci)**

Jakie zachowania związane są z prawidłowym rozwojem funkcji wykonawczych w tym wieku?

- powstrzymywanie się od odruchowych bądź impulsywnych reakcji (poczekanie na nagrodę, swoją kolej na ślizgawce lub huśtawce),
- rozwiązywanie problemów,
- planowanie czynności
- Inicjowanie (rozpoczynanie) czynności wraz z elastyczną realizacją (nawet pomimo istnienia czynników zakłócających),
- monitorowanie poszczególnych etapów aktywności zorientowanej na cel (czy wykonuję to zadanie zgodnie z instrukcją, którą podała Pani?)

Funkcje wykonawcze a rozwój społeczny

- Pójście do przedszkola i rozpoczęcie nauki w szkole związane są ze znaczącymi zmianami w społecznym otoczeniu dziecka
- Funkcje wykonawcze są podstawą do:
 - nawiązania prawidłowych relacji interpersonalnych dziecka w grupie
 - nawiązania relacji z opiekującymi się nim dorosłym
 - do opanowania obowiązujących w tym środowisku norm i zasad.

Jakich trudności może doświadczać dziecko z dysfunkcjami wykonawczymi?

- Może mieć:
 - obniżoną zdolność do odraczania gratyfikacji,
 - podwyższony poziom agresji
 - tendencję do impulsywności,
 - większe ryzyko odrzucenia społecznego
 - większe ryzyko wystąpienia zachowań antyspołecznych
 - może też w większym stopniu reagować na prowokacje ze strony swoich kolegów i koleżanek
 - objawy zaburzeń emocjonalnych
 - trudności w dostosowywaniu swoich zachowań do zmieniających się warunków społecznych
 - gorzej radzić sobie z uczeniem się opartym o doświadczenie

Dysfunkcje wykonawcze a odrzucenie

- Dzieci z zaburzeniami funkcji wykonawczych są zagrożone brakiem akceptacji czy nawet odrzuceniem przez grupę rówieśniczą, a często i przez samych nauczycieli przedszkolnych, ponieważ:
 - „(...) sprawiają wrażenie apatycznych, pozbawionych motywacji i mało komunikatywnych
 - lub
 - są impulsywne i kłótlive (oskarżane o złośliwość, nieposłuszeństwo i złą wolę)

Czy można stymulować rozwój funkcji wykonawczych?

- Prawidłowa interakcja dziecko-dorosły prowadzi do rozwoju samoregulacji i warunkujących ją funkcji wykonawczych.
- Relacja taka musi przebiegać w atmosferze wsparcia i zrozumienia, a wymagania stawiane dziecku powinny stanowić dla niego wyzwanie, a nie zagrożenie.
- Trzeba określić:
 - poziom rozwoju dziecka
 - wszystko to, co dziecko już potrafi zrobić samodzielnie-observacja i wywiad z rodzicem
 - poziom ogólnego rozwoju umysłowego- badanie psychologiczne
 - Poziom najbliższej strefy rozwoju
 - Wyodrębnieni tych zadań, które bazując na dopiero rozwijających się funkcjach psychicznych, wyprzedzają nieco jego aktualne możliwości, a przez to stymulują je do poszukiwań i rozwijają kreatywne myślenie

Czy potrzebna jest diagnoza psychologiczna bądź lekarska?

- Jeżeli rozwój funkcji wykonawczych budzi wątpliwości potrzebna jest pogłębiona diagnoza dziecka.
- Dysfunkcje wykonawcze towarzyszą bądź są przyczyną innych trudności takich jak:
 - ADHD
 - Dysleksja
 - Dyskalkulia
 - Schizofrenia
 - Przewlekłą chorobą somatyczną (cukrzyca, zaburzenia czynności tarczycy itp.)
 - Szeroko pojętymi zaburzeniami neurologicznymi, a w szczególności:
 - Urazy mózgu
 - Guzy mózgu
 - Stany pooperacyjne
 - Epilepsja

Literatura

- Andrews-Espy, K., Schefield, T. D., Wiebe, S. A., Clark, C. A. C., Moehr, M. J. (2011). Executive control and dimensions of problem behaviors in preschool children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 52 (1), 33–46.
- Brzezińska, A. I., Nowotnik, A. (2012). Funkcje wykonawcze a funkcjonowanie dziecka w środowisku przedszkolnym i szkolnym. *Edukacja. Studia, badania, innowacje*, 1 (117), 1-16.
- Jodzio, K. (2008). *Neuropsychologia intencjonalnego działania. Koncepcje funkcji wykonawczych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Kochanska, G., Coy, K. C., Murray, K. T. (2001). The development of self-regulation in the first four years of life. *Child Development*, 72, 1091–1111.